

AGRARISCH NATUURBEHEER: PROFIELSCHETS DEELNEMENDE BEDRIJVEN

Tanja de Koeijer en Martien Voskuilen

Een vrij groot deel van het agrarisch natuurareaal is in beheer op vrij kleine bedrijven met een jong bedrijfshoofd of met een opvolger. In de toekomst zal de gecombineerde productie van landbouw en natuur op deze bedrijven naar verwachting niet rendabel zijn. Een mogelijke reactie hierop is verkoop van het bedrijf. De vraag is welke gevolgen dat heeft voor het agrarisch natuurbeheer op dat bedrijf. Een andere optie is het bedrijf voortzetten aangevuld met neveninkomsten. Zal daarmee het agrarisch beheer van het bedrijf verdwijnen of krijgt het bedrijf wellicht helemaal een natuurfunctie? Op de middelgrote en grotere bedrijven zal schaalvergroting en intensivering nodig blijven om de landbouwproductie lonend te houden. Dat kan ten koste gaan van het areaal natuur dat ze nu beheren. Kortom indien we willen weten in hoeverre de hectaredoelstellingen van het agrarisch natuurbeheer gehaald zullen worden is inzicht in de te verwachten ontwikkelingen in de bedrijfsvoering van de aan agrarisch natuurbeheer deelnemende bedrijven nodig.

Gebruikte data

Het areaal agrarisch natuurbeheer voor rekening van het rijk steeg in 2002 met 2.200 hectare tot 84.000 ha. Dat is bijna 60% van de taakstelling van 143.000 ha in 2018 uit de nota *Natuur voor mensen, mensen voor natuur*, het Strategisch Akkoord 2002 en het Hoofdlijnenakkoord 2003. In 2002 werd 42% van het areaal gefinancierd via de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN), 40% via de Regeling beheersovereenkomsten en natuurbeheer (Rbon) en 18% uit het Faunafonds (ganzenopvang, zie elders in dit nummer). In 2005 moeten de laatste Rbon-regelingen overgaan in de SAN. De beschrijving van de bedrijven met agrarisch natuurbeheer blijft in verband met beschikbare gegevens beperkt tot SAN-deelnemers die rechtstreeks met de uitvoerder - LASER - zaken doen. De deelnemers die via een collectief, zoals een agrarische natuurvereniging, meedoen aan agrarisch natuurbeheer via SAN zitten hier dus niet bij. In totaal zijn de gegevens gebruikt van 3.100 deelnemers die 21.000 hectare landbouwgrond mede voor natuur inzetten, ofwel 60% van het agrarisch areaal natuurbeheer op basis van SAN.

Bedrijfsstructuur deelnemers

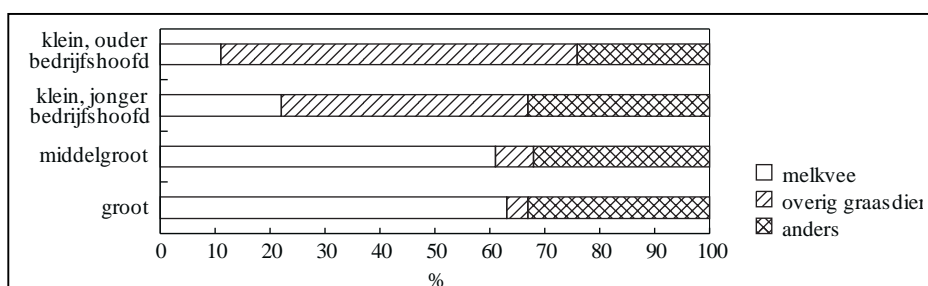
De bedrijven van de deelnemers aan de SAN zijn groter in omvang (nge) en oppervlakte, extensiever, hebben meer jonge bedrijfshoofden en vaker een opvolger dan het gemiddelde Nederlandse bedrijf. Echter, alleen bedrijven met grond in beheersgebieden kunnen meedoen aan de regeling. Beperken we de vergelijking daarom tot deze groep, dan zijn de verschillen in bedrijfsstructuur tussen de deelnemende en de overige bedrijven vrij klein. Kortom, de bedrijfsstructuur in de beheersgebieden is beter dan daarbuiten waardoor een vergelijking met het gemiddelde Nederlandse bedrijf gunstig uitpakt voor deelnemende bedrijven.

Bedrijfsstructuur versus het beheerde areaal

We kunnen dus concluderen dat de bedrijfsstructuur van de deelnemende bedrijven gemiddeld niet ongunstig is. Echter als we kijken naar de bijdragen van de diverse typen bedrijven aan het totale beheer ontstaat er een ander beeld. De bedrijven zijn ingedeeld op basis van omvang van het bedrijf en voor wat betreft de kleine bedrijven ook nog eens naar leeftijd van de ondernemer gecombineerd met de opvolgingssituatie (zie tabel 1). De helft van het natuurareaal ligt op middelgrote (> 70 nge) en grotere bedrijven (> 100 nge), waarvan het grootste deel (ruim 60%, figuur 1) behoort tot de melkveehouderij. Op de kleinere bedrijven (< 70 nge) met een wat ouder bedrijfshoofd (ouder dan 55 jaar) zonder opvolger wordt 15% van het natuurareaal beheerd. De tweede groep kleinere bedrijven - met een wat jonger bedrijfshoofd (jonger dan 55 jaar) of met een opvolger - beheert 35% van het agrarisch natuurareaal. Een groot deel (40%) van de bedrijven met natuurbeheer valt in deze categorie.

Tabel 1 *Structuurkenmerken van grote, middelgrote en kleine bedrijven met agrarisch natuurbeheer, 2002*

	Groot	Middelgroot	Klein, jonger bedrijfshoofd	Klein, ouder bedrijfshoofd
Verdeling bedrijven (%)	24	17	40	19
Verdeling areaal natuur (%)	32	18	35	15
Oppervlakte per bedrijf (ha)	69	43	22	16
Omvang per bedrijf (nge)	158	85	33	21
Intensiteit (nge per ha)	2,3	2,0	1,5	1,3
Oppervlakte natuur per bedrijf (ha)	8,9	7,2	6,0	5,5
Aandeel natuur per bedrijf (%)	13	17	28	35

Figuur 1 *Grote, middelgrote en kleine bedrijven met agrarisch natuurbeheer naar bedrijfstype, 2002*

Bron: CBS/LASER, bewerking LEI

Toekomstperspectieven

Om de landbouwproductie in de toekomst rendabel te houden, zullen schaalvergroting en intensivering doorgaan, versterkt door de liberalisatie. Vooral de middelgrote bedrijven kunnen voor de keus komen te staan om zich veel sterker op de landbouwproductie te richten of de natuurpoot verder te versterken. De gecombineerde productie van voedsel voor de wereldmarkt en natuur zal wellicht in de toekomst niet mogelijk blijken voor de grotere en middelgrote bedrijven. De landbouwproductie op de kleinere bedrijven kan slechts een bescheiden bijdrage aan het inkomen leveren. De bedrijven zonder opvolger zullen waarschijnlijk op een natuurlijke manier langzamerhand verdwijnen. Bijna twee derde van deze bedrijven behoort tot de overige graasdierbedrijven. Dit zijn veelal bedrijven van voormalige melkveehouders die hun bedrijf geleidelijk afbouwen, te beginnen met het afstoten van het melkvee en een deel van het land. In de nieuwe, kleinere opzet is agrarisch natuurbeheer goed in te passen. De toekomstperspectieven zijn voor de groep kleine bedrijven met opvolger het meest onzeker. Nu al, maar zeker in de toekomst is hun omvang te klein (gemiddeld de helft van het gemiddelde Nederlandse bedrijf uitgedrukt in nge) om voldoende inkomen uit de landbouwproductie te halen. Een mogelijkheid is voortzetting van het bedrijf aangevuld met neveninkomsten (voor zover dat nu al niet gebeurt). De vraag is of dat gepaard gaat met het af- of juist uitbouwen van het agrarisch beheer op het bedrijf. Een andere mogelijkheid is bedrijfsbeëindiging. Ook hier is het weer de vraag wat de gevolgen zijn voor het agrarisch beheer. Op basis van onze analyse concluderen wij dat de helft van het agrarisch natuurbeheer (individuele SAN-pakketten) wordt uitgevoerd op bedrijven die gemiddeld meer dan de helft kleiner zijn dan het gemiddelde Nederlandse bedrijf (gemeten in nge). In het licht van de continuïteit en het realiseren van de beleidsdoelstellingen met betrekking tot agrarisch natuurbeheer is de vraag actueel wat deze bedrijven in de toekomst zullen gaan doen.